

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Бобрицька В. І.,
професор кафедри соціальної
філософії,
філософії освіти та освітньої
політики
історико-філософського
факультету
Національного педагогічного
університету
імені М. П. Драгоманова,
доктор
педагогічних наук, професор.

Пишна М. С.,
студентка групи 1МДОПз історико-
філософського факультету Національного
педагогічного університету імені М. П.
Драгоманова, освітньо-професійна програма
«Державна світня політика».

У статті визначено, що в умовах модернізаційних перетворень, зокрема переходу сучасної системи освіти на дворівневу систему підготовки, запровадження нових освітніх стандартів, системи залікових одиниць, забезпечення доступності освіти для всіх верств населення, зближення та гармонізації вітчизняної та національних систем країн світової спільноти важливим є формування нового погляду на правове регулювання державного нагляду, зокрема у системі забезпечення якості вищої освіти. Авторами виокремлено актуальні теоретичні аспекти правового регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти як пріоритетного напрямку освітньої політики в галузі.

Ключові слова: освітня політика, якість вищої освіти, правове регулювання, державний нагляд.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна система освіти переживає складний та суперечливий період модернізаційних перетворень, які пов'язані, передусім, з реформуванням її змісту у зв'язку зі зміною соціальних та економічних пріоритетів суспільства. Підґрунтям цих процесів є перехід на дворівневу систему підготовки, запровадження нових освітніх стандартів, системи залікових одиниць, забезпечення доступності освіти для всіх верств населення, зближення та гармонізації вітчизняної та національних систем країн світової спільноти. З огляду на це, дослідження теоретичних й прикладних питань правового регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти є актуальним і своєчасним.

Аналіз наукових досліджень. Ґрунтовні наукові положення щодо планування й упровадження освітньої політики висвітлено у напрацюваннях вітчизняних учених [1; 3; 4; 12; 13], зокрема й щодо забезпечення якості вищої освіти [2; 5; 6]. Проте, на нашу думку, проблема державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти як пріоритетного напрямку освітньої політики потребує додаткового осмислення й аналізу, що й обумовило визначення цього напрямку дослідження.

Метою статті є розкриття теоретичних аспектів правового регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти як пріоритетного напрямку освітньої політики в означеній галузі.

Виклад основного матеріалу. Визначення правових засад регулювання в освіті забезпечують Конституція України; Закон України «Про освіту» [9] та спеціальні закони в сфері освіти (дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої); державні стандарти освіти [7]; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [11] та ін. Зокрема, третім стратегічним напрямом розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки визначено забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних груп населення [11]. Для досягнення стратегічної цілі та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

1) підтримка національної та міжнародної академічної мобільності студентів, а також направлення на навчання до іноземних університетів [11];

2) надання особливої підтримки мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним і вразливим групам населення [11];

3) створення особливих умов для вступників із видатними досягненнями [10];

4) сприяння використанню інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур [11].

Метою державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти є забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері вищої освіти, дотримання стандартів вищої освіти, нормативно-правових актів про вищу освіту в усіх закладах вищої освіти (далі – ЗВО) незалежно від форми власності і підпорядкування. Виходячи з мети державного нагляду за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти, можна виділити такі завдання: забезпечення законності в діяльності ЗВО; надання допомоги ЗВО в усуненні виявлених порушень і недоліків; оцінювання якості впровадження управлінських рішень;

підвищення управлінської дисципліни [6].

Правова природа державного нагляду проявляється в тому, що він здійснюється органами держави та їх посадовими особами в межах, визначених правовими нормами, на підставі норм права і згідно з ними. З огляду на це, державний нагляд здійснюється в чітких правових межах, керується у своїй діяльності чинними нормами права і завжди викликає певні правові наслідки. Це свідчить про те, що в основі його виникнення і в процесі здійснення лежать правові засади. Вони проявляються й характеризуються певними ознаками. Однією з таких ознак є те, що нагляд здійснюється уповноваженими державними органами і закріплюється в нормах, що визначають діяльність і повноваження контролюючого суб'єкта. Держава наділяє такі органи відповідними повноваженнями щодо здійснення конкретних дій і закріплює їх у нормах права [6].

Переконані, що першочергове значення для реалізації проблеми регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти мають відповідні законодавчі норми, зокрема згідно з ч. 1 ст. 92 Конституції України правові засади регулювання освіти визначаються виключно законами України. Відповідно, базовим освітнім законодавчим актом, є Закон України «Про освіту», який прийнято у 2017 р. [9].

Варто зауважити, що вперше на законодавчому рівні освіту визнано «державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства», а серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності у Законі України «Про освіту» 2017 р. [9] названі: забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, державно-громадське управління та партнерство [9].

Значний інтерес для нашого дослідження становлять зміни, внесені у новій редакції закону в частині управління та контролю (нагляду). Зокрема, було визначено, що «за дорученням і в межах, встановлених Кабінетом Міністрів України, повноваження засновника щодо державних закладів освіти здійснює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки» [9]. Так, новою редакцією Закону України «Про освіту» (2017 р.) [9] введено у сферу освіти громадський нагляд (контроль), що має здійснюватися об'єднаннями громадян та іншими інститутами громадянського суспільства, в установчих документах яких передбачена діяльність у сфері освіти. Такі зміни у системі управління якістю освіти надали керівникам закладів освіти право:

- організувати діяльність закладу освіти;
- вирішувати фінансово-господарські питання;

- призначати, звільняти з посади працівників та визначати їх функціональні обов'язки;

- забезпечувати організацію освітнього процесу та здійснювати контроль за виконанням освітніх програм;

- забезпечувати діяльність внутрішньої системи забезпечення якості освіти та умови для здійснення відкритого, дієвого громадського контролю за діяльністю закладу освіти тощо [9].

У Законі України «Про вищу освіту» 2014 р. [10] визначені правові засади започаткування системи забезпечення якості вищої освіти, яка містить системи внутрішнього (на рівні ЗВО) і зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності й якості вищої освіти, а також систему забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО) і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Отже, у визначеному документі було запропоновано новий механізм реалізації поставленого завдання щодо забезпечення якості вищої освіти – через створення системи забезпечення якості вищої освіти на чолі зі спеціалізованою інституцією – НАЗЯВО. Окрім цього було створено центральну спеціалізовану інституцію цієї системи – НАЗЯВО як постійно діючий колегіальний орган, що уповноважений реалізовувати державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти спільно з іншими суб'єктами, визначеними законодавством.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» 2014 р. [10], до системи управління у сфері вищої освіти, а отже, й управління її якістю належить Кабінет Міністрів України, який через систему органів виконавчої влади забезпечує реалізацію державної політики у сфері вищої освіти. Окрім того, до суб'єктів, які залучаються до реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти, належать ЗВО усіх форм власності (наукові установи). ЗВО, Національна академія наук України та п'ять національних галузевих академій наук також залучаються до реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти через своїх представників в НАЗЯВО. Своєю чергою повноваження МОН України зорієнтовані на його участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері вищої освіти, зокрема щодо забезпечення її якості. Однак, основним суб'єктом реалізації цього складника державної політики у сфері вищої освіти є НАЗЯВО, а основним його засобом є акредитація.

Висновки. Викладене свідчить, що у законодавстві закладено правові засади регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти на засадах державно-громадського управління та

партнерства з елементами децентралізації. Основними суб'єктами державних органів влади, які безпосередньо стосуються державного нагляду у сфері забезпечення якості вищої освіти, є МОН України, галузеві державні органи, до сфери управління яких належать ЗВО та НАЗЯВО. Своєю чергою, НАЗЯВО має уповноваження акредитувати незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти та вести їх реєстр.

Перспективою подальших досліджень є проведення порівняльного аналізу державної освітньої політики з питань законодавчого регулювання державного нагляду у системі забезпечення якості вищої освіти в Україні та зарубіжних країнах.

Джерела:

1. Аналіз освітньої політики: теорія і практика управління на місцевому рівні : наук. посіб. / авт. кол. : В. Г. Базілюк, Т. Є. Бойченко, Л.М. Забродська та ін. ; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ : Вид-во ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2014. 306 с.

2. Бобрицька В. І. Моніторинг якості освіти як чинник формування ефективної державної кадрової політики України з підготовки працівників для системи вищої освіти. Теорія і практика навчання і виховання. Серія 17. 2015. Вип. 26. С. 41- 49.

3. Бобрицька В. І. Освітня політика в педагогічних рефлексіях. Освітнологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : всеукр. наук.-практ. конф., 15 грудня 2010 р. : зб. матеріалів. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. С. 48-50.

4. Бобрицька В.І. Аксиологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, В. І. Бобрицька, Р. М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С.143-168.

5. Бобрицька В.І., Шавкун В.А. Нормативно-правове підґрунтя державної політики України у сфері забезпечення якості освіти. Гілея: науковий вісник. Спецвипуск «Молода наука-2020: соціально-педагогічні розвідки»: зб. матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (20 травня 2020 року, м. Київ). К.: Вид-во «Гілея». С. 41-43.

6. Головій Л. В. Державний контроль за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. Вип. 182. Ч. 2. С. 178-186.

7. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство : навч. посіб. / Г. В. Лаврик, Г. В. Терела, Т. О. Харченко та ін. ; за ред. Г.В. Лаврик. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 208 с.

8. Поступна О.В. Механізм правового регулювання процесу публічного управління освітою. Наукові перспективи: журнал. (Серія

«Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»). Київ, 2021. № 1 (7). С. 239–250.

9. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

10. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

11. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>

12. Bobrytska, V., Luzik, E., Reva, T., Spitsin, Y., & Akmalidina, V. (2020). Involving stakeholders in shaping educational legislation and policy in Ukraine. European Journal of Educational Research. Vol. 9. Iss. 3. P. 1189–1200. (July 2020). <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.3.1189>

13. Bobrytska V.I. Modern state policy of Ukraine in the area of higher education: peculiarities of normative and legal regulation. Materials of X International Scientific-Practical Conference «Modern European Science». Publishing House «Education and Science» s.r.o. (30.06-07.07.2014 p.). P. 60-63.